

*Âşık Ömer Divanı'nda Eski Anadolu Türkçesi**UNSURLARI**Old Anatolian Turkish Features in Âşık Ömer's Divan*

Bekir DİREKÇİ*

ÖZET

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde Anadolu'da gelişen 13-15. yüzyılları arasını kapsayan yazı dilinin adıdır. Bu dönemin devamı olan yazı diline ise Osmanlı Türkçesi (15-20 yüzyıl) denmektedir. Dönemleri birbirinden kesin çizgilerle ayırt etmek oldukça güçtür. Osmanlı Türkçesi döneminde ortaya konan herhangi bir eserde Eski Anadolu Türkçesinin hem gramer şekillerini hem de o dönemin karakteristik özelliklerini taşıyan kelimelerini görmek mümkündür. İşte 17. yüzyılda yaşamış büyük bir halk ve divan şairi olan Âşık Ömer'in Prof. Dr. Yakup KARASOY ve Doç. Dr. Orhan YAVUZ tarafından hazırlanan divanındaki şiirlerinde de bir önceki dönemin dil özellikleri kendini göstermektedir. Bu çalışmada, Âşık Ömer Divanı'nda Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Âşık Ömer Divanı, Eski Anadolu Türkçesi, 17. yüzyıl

ABSTRACT

Old Anatolian Turkish is the name of the language which developed under the skin of Oghuz-Turkman dialect in Anatolia and incloses the era between the 13th and 15th centuries. The continuation of this era is, on the other hand, called Ottoman Turkish (15-20th centuries). It is quite difficult to precisely sort out these eras from one another. In any literary work produced during the Ottoman Turkish Era, it is possible to encounter with the words which have both the characteristics of the era and the grammatical aspects of Old Anatolian Turkish.

Here, both a great minstrel and a divan poet who lived in the 17th century, Âşık Ömer presents the language properties of the previous era in his poems prepared out of his divan by Prof. Yakup KARASOY and Assoc. Prof. Dr. Orhan YAVUZ. This study aims to determine the language properties of Old Anatolian Turkish in Âşık Ömer's Divan.

KEY WORDS

Âşık Ömer's Divan, Old Anatolian Turkish, 17th Century.

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, bdirekci@gmail.com

Giriş

Hem halk edebiyatı hem de klasik Türk edebiyatı nazım şekilleriyle şiirler yazmış olan Âşık Ömer, aruz veznini de hece veznini de ustalıkla kullanmıştır. Ancak daha çok halk şairi olarak tanınan Âşık Ömer, klasik Türk edebiyatının en hacimli divanlarından birine sahip şairlerindedir.

Âşık Ömer 17. yüzyılda yaşamış, IV. Mehmet, II. Süleyman, II. Ahmet, II. Mustafa ve son dört yılını da III. Ahmet döneminde geçirmiş bir divan ve halk şairidir (Karasoy-Yavuz, 2010: 9).

Bilinen altı nüshası olan Âşık Ömer Divanı'nda 1455 şiir yer almaktadır. Divan'da yer alan şiirler konu yönüyle de çok çeşitlilik arz eder. Âşık Ömer'in münacat, tevhid, naat, şairname, elifname, tekerleme, muamma, lugaz, bilmece, yaşname, burçname, isimname, tasavvuf, aşk, âşık, sevgili, tabiat, savaş, şikâyet, hasret, mevsimler, kutsal günler ve geceler, bayramlar, ramazan, çiçekler, musiki ve makamlar, meslekler, hayvanlar, zahit, sitem, yaratılış vs. gibi hemen her konu ile ilgili şiir yazdığına şahit oluruz (Karasoy ve Yavuz, 2010: 9).

Konu yönüyle çok zengin olan Âşık Ömer Divanı dil ve üslup çalışmaları açısından da döneme tanıklık eden önemli bir kaynak niteliğindedir. Genelde şairler ve yazarlar içinde yaşadığı toplumun dilini ve ağız özelliklerini büyük oranda eserlerine yansıttıkları için Âşık Ömer Divanı'nda kullanılan kelimeler ve gramer şekilleri itibarıyla döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca Divan, bir önceki döneme ait özellikleri bünyesinde barındırması yönüyle de önemli bir eserdir.

1. Eski Anadolu Türkçesi

Hazar'ın güneyinden batıya doğru göçen Oğuzların Anadolu merkezli yazı dili serüvenleri 13. yüzyılda başlar. Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde oluşturulan ve Anadolu'da Eski Türkçe dil özelliklerinin en fazla görüldüğü bu ilk dönem, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi veya Eski Oğuz Türkçesi şeklinde anlandırılmaktadır.

“Eski Anadolu Türkçesi 13, 14 ve 15. asırlardaki Türkçedir. Batı Türkçesinin ilk devrini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçesi bilhassa Türkçe bakımından kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Bu devreye Batı Türkçesinin bir oluş, bir kuruluş devresi olarak bakmak yerinde olur. Batı Türkçesini Eski Türkçeye bağlayan birçok dil unsuru bu devrede kendisini iyice

hissettirmektedir. Bu dönemden sonraki Türkçede gördüğümüz birçok yeni şekiller bu devrede Eski Türkçedeki eski şekillerinin izlerini taşımaktadırlar.” (Ergin, 1985:17).

Bu dönem 15. yüzyıl sonuna kadar devam eder. İstanbul’un fethinden sonra dilde yavaş yavaş Arapça ve Farsça unsurlar artmaya, dil ağırlaşmaya başlar. Eski Anadolu Türkçesine bu açıdan bakıldığında Batı Türkçesinin en sade, yabancı unsurların en az olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Devrelerin birbirine geçişi keskin çizgilerle ayrılamayacağı için eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıca arasında da uzun bir geçiş safhası olmuştur. Osmanlıcanın başlangıcını teşkil eden ve 15. asrın ikinci yarısı ile 16. asrın ilk yarısını içine alan devirde eski gramer şekilleri, yerlerini henüz tamamiyle yeni şekillere bırakmış değillerdi. Bu eski şekillerden bazıları Osmanlıcanın içinde daha sonraları da kendisini muhafaza etmiş, bunlardan klişeleşmiş olarak Türkiye Türkçesine geçenler bile olmuştur. Bazı yeni şekiller ise oluşunu ancak Osmanlıca içinde tamamlamış veya kullanım sahasına bu devirde çıkmıştır. İşte geçiş devrindeki normal gelişmeler, ondan sonraki küçük sızıntılar ve bazı yeni şekillerin ortaya çıkışı dışında, Osmanlıcaya Türkçe bakımından başından sonuna kadar bir durgunluk hâkim olmuş, 16. asırdan günümüze kadar Türkçe gramer şekilleri bakımından belirli hiç bir gelişme kaydetmemiştir.” (Ergin, 1985:17).

17. yüzyıl şairi olan Âşık Ömer, şiirlerinde hem Osmanlı Türkçesinin hem de Eski Anadolu Türkçesinin şekil ve yapı özelliklerini eserine yansıtmıştır. Âşık Ömer Divanına takriz yazan Prof. Dr. Kemal Yavuz Âşık Ömer’in şiirlerindeki bazı Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini örneklemiştir. Biz bu araştırmamızda Âşık Ömer Divanındaki şiirlerden hareketle eserdeki Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini araştıracağız.

2. Âşık Ömer Divanı’nda Eski Anadolu Türkçesinin İzleri*

2.1. Ekler

Divan’da başta şahıs ekleri olmak üzere zarf-fiil ekleri ve kip eklerinde Eski Anadolu Türkçesi izleri kendisini göstermektedir.

* Verilen örneklerin sonunda görülen rakamlar, Prof. Dr. Yakup KARASOY ile Doç. Dr. Orhan YAVUZ tarafından hazırlanan “Âşık Ömer Divanı, Ocak Yayınevi, Konya 2010” adlı eserdeki şiir numaralarını yansıtmaktadır.

2.1.1. Zarf-fiil Ekleri

2.1.1.1. -(y)ıcak / -(y)icek

Batı Türkçesinin ilk devirlerinde uzun zaman kullanılıp sonradan unutulmuş bir zarf-fiil ekidir. Eski Anadolu Türkçesinde tamamıyla ve geniş ölçüde, Osmanlı Türkçesi döneminde ise bir müddet kullanılmıştır (Ergin, 1985: 344). Bu ekin, Batı Türkçesinin ilk devirlerinde, aynı işlevlerle yan yana kullanılan “-ıcağaz”, “-ınca”, “-ıncak” ve “-ıncığaz” eklerine göre yaygınlığı daha fazladır (Tiken, 2004: 142). Bugün kullanılan -ınca, -ince ekiyle aynı görevde olan ek Âşık Ömer Divanı’nda 28 kez-(y)ıcak, 33 kez -(y)icek şeklinde geçmektedir.

Akl u dînim hânesin seyl-i habâset *yıkıcağ*
Kanda kalır ilm ü erkân u edeb ud u hayâ (1)

Âkîbet Âşık Ömer onlar edip cürm ü hatâ
Çıkıcağ cennetten Âdem kıldılar âh u fezâ
Yâd edip ism-i Resûl’ü buldular derde devâ
Hamdülillâh Hak katında oldu makbûl ibtidâ (4)

Sevdiğim cânım efendim bize nisbet eyleyip
N’eyleyip n’itsen gerek cevri ü eziyyet eyleyip
Yalvarıp ağlar ona bin türlü izzet eyleyip
Yâri tenhâ *bulıcağ* ol mübtelâ okşar öper (328)

Ey Ömer âşık ola bir dahı ma’şûk elde câm
Zâhir ü bâtın budur rindâne sohbet ve’s-selâm
Ediceğ bezmi nihâyet ey perî ba’de’l-keâm
Bûse in’âm edelim bir sen bana bir ben sana (10)

Altı aylıkken yedi içti komadı varımı
Giriceğ bir yaşına başımdan aştı yâ kadeh (143)

2.1.1.2. -(y)IncAGaz

Seyrek kullanılmış bu ek (y)ıcak ekinin genişletilmiş şekli olup -(y)IncA “-dığında” anlamlarında kullanılmıştır. (Gülsevin, 2007: 127). Ek Âşık Ömer Divanı’nda bir yerde geçmektedir.

Ömer gidincegez bekâya yarın
Ne yüzle seyr eder yârin dîdârın
Ref edip serinden mevtin humârın
Onda bin yıl gezer serserî sürünür (221)

2.1.1.3. -(y)UbAn

Eskiden kullanılan ve bugün unutulmuş bulunan zarf-fiil eklerindedir. Eski Türkçenin başlarında -pan, -pen şeklinde bu zarf-fiili görürüz. Bu ekler Eski Anadolu Türkçesinden sonra Osmanlı Türkçesinde de kullanılmıştır (Ergin, 1985:345-346). Divan'da 18 kez -(y)uban kalın ünlülü şekli, 22 kez -(y)üben ince ünlülü şekli kullanılmıştır.

Bunca demdir ey *Ömer* nakş-ı belâdan inmedin
Rûz u şeb mey nûş edersin mest *oluban* kanmadın
Bî-vefâlar seni taştan taşa çaldı dönmedin
Gönül âhından katısın sana billâh çok pesend (167)

Kasd eder bir semte hem asker çeker
Akıduban demler selleri döker
Dağlara gülgûnî alemler diker
Geh iner alçakta hayvânı kovar (440)

Aradım zîr-i kühende bulmadım meh-pâreyi
N'eyledim n'ettim getirdim ele bu âvâreyi
Ârzumend *eyleyüben* bu âşık-ı bî-çâreyi
Rûz (u) şeb bu bâğ-ı hüsnün gülleri imrendirir (482)

Görme kendini *bakuban* bu felek mir'âtına
Ko kuru da'vâyı sürme yol gözet isbâtına
Kuşanıp gayret kılıcın *binüben* aşk atına
Merdini hasmın eger Anka görüp merdâne sun (1122)

2.1.1.3. - (y)AndA

Batı Türkçesinde kullanılan zarf-fiil ekleri bunlardır. Burada, zaarf-fiil gibi kullanılan iki partisip şeklini de zikretmeliyiz. Bunlar -anda, -ende ve -dikça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -tikça, -tikçe, -tukça, -tükçe ve ağızlardaki -diğinan, -diğinen şekilleridir. Geniş zaman sıfat-fiil ekinin bulunma hâli eki olan -anda, -ende eskiden beri Azeri sahasında -ınca, -ince görevinde bir zarf-fiil eki gibi kullanılır: yap-anda "yapınca", öl-ende "ölünce" örneklerinde olduğu gibi. -dük, -dük sıfat-fiil ekinin eşitlik şekli de bütün Batı Türkçesinde ısrar, tekrar ve devamlılık ifadesi taşıyan bir hareket hâlini karşılayarak zarf-fiil gibi kullanılır (Ergin, 1985: 347)

Bilmedim oldum ezelden gamzesiyle âşinâ
Lutf edip cevır etmesin bu bendesine dâimâ
Bâde-i gülfâm *içende* şimdi oldum mübtelâ
Şan u şöhret meclisi ârâcığım n'ettim sana (11)

Yâr beni bir yanar âteşe koydun
Dünyâda sağ olan yerde ne gezer
Sen kim *diyende* (ol) rakîbe uydun
Hayra niyyet eden şerde ne gezer (236)

2.1.2. Kip Ekleri

Âşık Ömer Divanı'nda öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman eklerinde Eski Anadolu Türkçesinin kalıntıları bulunmaktadır.

2.1.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki -(y)Up

Bugün yazı dilimizde bulunmayan -(y)Up zarf-fiil eki ile -dur(ur) bildirme şeklinin birleşmesinde meydana gelen ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde öğrenilen geçmiş zaman için kullanılmıştır (Gülsevin-Boz, 2004:119).

Divanda öğrenilen geçmiş zaman ağırlıklı olarak -mUş ekiyle karşılanmış, bunun yanında 18 kez -iptır,-iptir, 27 kez -uptur, 1 kez -üptür, bir kelimedede -ıpdı, -ipti bir kelimedede de tespit edilmiştir.

Onlar da bir zamân geldi cihâna
Günlerin *yetiriptir* devr-i zamâna
Hep konuldu hayır u şer mîzâna
Göz yumup fenâdan buldular bekâ (57)

Ey dirîğâ kimse bakmaz oldu dîdem yaşına
Gör ne geldi dahı neler gelse gerek başıma
Zehr-i mâr-ı mihneti devrân *katıptır* aşıma
Ölçe ölçe kâse kâse tas tas u kap kap (79)

Bir zaîfim kim cesetten az *kalıptır* çıka rûh
Ne dem-i evkât-ı şâmım belli ne vakt-ı sabûh
Çekti tûfân-ı gamı kurtuldu kanda gitti Nûh
Çâre yok mu bulmağa bahr-ı firâkından necât (91)

Yüzüydü Mescidü'l-Aksâ mukavves kaşları mihrâb
 Pes oldur “kâbe kavseyn” pes oldur kible-i ashâb
Açıptır matlaı rûyundan onun fâtihü'l-ebvâv
 Okur âlim olanlar âyeti vechinde seb'ü'l-bâb
 Sekiz cennet cemâlinden ayân kaddi kıyâmettir
 Adın anmak selâmettir yüzün görmek saâdettir (175)

O şehrin adını dersen *işitiptir* kamu insân
 Ne bir dervîş ne bir seyyâh ne bir yârân ayak basmış (665)

İsteyipti yanmaga dil âteş-i aşka eger
 Eylemezdi şu'le-i pervâne böyle ihtilât (670)

2.1.2.2. Gelecek Zaman Eki -(y)IsAr

Osmanlı Türkçesinde gelecek zaman eki bugün olduğu gibi -AcAk'tır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise -(y)IsAr kullanılmıştır. Bugün gelecek zaman için kullandığımız ek bu dönemde sıfat-fill görevindedir. Âşık Ömer Divanı'nda hem -AcAk hem -(y)IsAr hem de -(y)AsI eki gelecek zaman için kullanılmıştır. Divan'dan seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Âdem'in nesli çok *olısar* gâyet
Tutısarlar niçe bin il vilâyet
Ediserler türlü türlü kabâhat
 Onlardan size de erişir ziyân (1124)

Bahr-ı lutfun cûşa gelse Âşık Ömer *güliser*
 Sabr eden Âşık Ömer maksûdunu ol *bulısar*
 Ömer'in bahtı kara encâm-ı hâlet *n'olısar*
 Merhamet yok sende şâhım bende tâkat kalmadı (1299)

2.2. Zamirler

2.2. 1. kamu “bütün, herkes”

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan belirsizlik zamiridir.
 Dem-be-dem tesbîh okur taşlar ağaçlar cümle hep
 Her ne kim eşyâ *kamu* lutfun dilerler dâimâ (1)

Nûr-ı hazret oldu kandîl içre şehvâr ibtidâ
 Cümle ervâhdan mukaddem oldu ol nûr ibtidâ

Bulıcak yer gök *kamu* çâr anâsırdan sübût
Âdemin şehr-i vücûdu oldu ma'mûr ibtidâ (2)

2.2. 2. *dükeli* “bütün, hepsi, çok, herkes”

Eski Anadolu Türkçesindeki belirsizlik zamirlerindedir. Divan'da bir yerde geçmektedir.

Râh-ı aşka doğru giden âşkın hem-sırrıyız
Dükeli dehre mukayyed gıll ü gıştan beriyiz
Tekye-i aşk içre dâim postumuzun eriyiz
Hasmımızdan dönmeziz merdâne gelmişlerdeniz (586)

2.2. 3. *kendüz<kentü+öz* “kendi”

“Eski Anadolu Türkçesinde iyelik şekilleri dönüşlülük zamiri olarak kullanılan üçüncü kelime de kendü ile öz'ün birleşmesinden doğan kendüz kelimesidir. İyelik ekleri ile kendüzüm, kendüzün, kendüzi, kendüzümüz, kendüzünüz, kendüzleri şeklinde dönüşlülük zamiri olarak kullanılmıştır. Bilhassa teklik şahıslarının, en çok da teklik üçüncü şahsın kullanılmış olduğunu görüyoruz. Bu zamir Eski Anadolu Türkçesinden sonra, Osmanlıcada terk edilmiştir” (Ergin, 1985:273).

Bugün Türkiye Türkçesinde kendi ve iyelik eki almış şekli *kendisi* kullanılmaktadır (Yavuz, 2006: 247). Âşık Ömer Divanı'nda kendüz zamirinin geçtiği yerler şunlardır:

Şehâ esrâr-ı aşkı bu dil-i hayrâna söylerler
Aceptir *kendüzin* dermez saçı bûstâna söylerler
Dedim gönlüme bin kerre sabâya karşı âh etme
Duyarlar onu istihzâ edip cânâna söylerler (207)

Tarîk-i Hakk'a teveccühler edip niyyet-ile
Yüz urup Ka'be-i maksûda gider sür'at-ile
Gâh sâfi bulanıp gâhîce germiyet-ile
Taşdan taşa urur *kendüzin*i haclet-ile (376)

Hasret olayım der-isen safâya
Mihnet ü meşakkat gamla cefâya
Gece gündüz *kendüzünü* ferdâya
Salayım der isen ödünç akça ver (435)

2.2. 4. kimesne < kim+erse+ne

Kim zamiri başka kelimelerle birleşerek kimse (kim ise), eskiden kullanılan kimsene, kimesne (kim ise ne), kimerse (kim erse) “kimse” gibi yeni kelimeler de meydana getirmiştir (Ergin, 1985: 277). Âşık Ömer Divanı’nda kimesne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mihr-i lutfun kılmayan Ye’ cûc-i lağviyyâta sed
Ol *kimesne* mürdedir âlemde hâyı olmaz ebed
Câhilin bed sözleri semm-i hilâlden eşed
Kâmilin her bir kelâmı âb-ı hayvândan lezîz (172)

2.3. Kelimeler

Her dönemin kendine özgü bir kelime kadrosu vardır. Âşık Ömer Divanı’nda Eski Anadolu Türkçesi izlerini taşıyan eklerin yanısıra bugün kullanımdan kalkmış kelimelere de rastlamaktayız. Divan’da Eski Anadolu Türkçesi döneminin izlerini taşıyan kelimeler şunlardır: *is*, *yavı kıl-*, *tan*, *irgürmek*, *kaçan*, *kankı*, *kanda*, *kandan*, *kanı*, *kuçmak*, *öndin*, *katı*, *key*, *durma*.

2.3.1. is “sahib, iye”

Kâdir (ü) Kayyûm u Ahad u bî-çûn
Lutf (u) kerem *issi* ganî Kirdigâr
Sânî’ ü Lemyezâl sun’-ı kâf u nûn
Kalbime bu yüzden yer etti envâr (173)

2.3.2. yavı kıl- “kaybetmek, yitirmek”

Şehâ tatar gamzen ben umardım cânda akşâmlar
Konagın *yavı kıl*muş bir çeri yâbânda akşâmlar (249)

Ağlarım Âşık Ömer kim *yavı kıl*dım ben beni
Uçar oldu çeşmime âlemde râhat meskeni
İstemem hayran ve şerren anmayım gayrı seni
Başıma dar eyledin dünyâyı bildim neydiğin (727)

2.3.3. tan “hayret, şaşılır”

Hattı geldikçe güzeller olsa *tan* mı ter mizâc
Gün gurûba varıcak elbet erer ahşâma şûm (880)

2.3.4. irgürmek “ulaştırmak, eriştirmek”

Adâlet yaraşır mürvetli câna
Böyle bî-vefâlık düşer mi şana
Ya *irgür* visâle ya kıy bu câna
İki rahmetten kıl birini nasîb (73)

Her ne söyler-ise zengin dinleyip derler belî
Bir fakîr *irgürse* etvârına dünyânın eli
İşitenler ona derler masharadır ya deli
Kanda varsan pâk libâs-ile yerin belli belî
Her kime kılsan gönül âlemde arz-ı ihtiyâç
Ol sana Tanrı selâmın vermez olur gözün aç (120)

2.3.5. kaçan “ne zaman”

Kaçan kim nergis-i mestinde cânâ hâb olur peydâ
Yanağında iki ahmer gülü sîrâb olur peydâ (3)

Her *kaçan* destinde câmı sâkî tir tir titretir
Pençe-i billûr sîmîn sâkî tir tir titretir
Nutka gelse lerzenâk olur vücûdum her zamân
Esicek bâd-ı nesîm evrâkı tir tir titretir (212)

2.3.6. kankı “hangi”

Bu aşk dedikleri ey dil-i şeydâ
Her *kangı* uşşâka olursa ser-tac
Bu âlem eyler ki kendüde peydâ
Olur cihân varı hâtırdan ihrâc (125)

Hüsnünü *kankı* çiçek gördü bahârı solmadı
Kankı âşık derdine duş oldu dermân bulmadı
Nakd-i cân verdim metâ'-ı vasla imkân olmadı
Sîme benzettim başım altına döndürdüm yüzüm (892)

2.3.7. kanda “nerede”

Salını salını giden dilrübâ
Besteler okuyup kanda gidersin
Âşıkın dîvâne eden dilrübâ
Bülbül gibi şakyıp *kanda* gidersin

Dilimden muhabbet remzini alıp
Âşkınla dîvâne olduğum bilip
Tîğ-ı gamzelerle sînemi delip
Zârladığım duyup *kanda* gidersin

Âzâde gezerken cihân bâğında
Hapis oldu zülfün dil tuzağında
Diyâr-ı gurbette gam bucağında
Beni dertli koyup *kanda* gidersin

Çıkardın semâya âh u zârımı
Türâba indirdin eşk-i bârımı
Akl u fikrim alıp olan varımı
Üryân olup soyup *kanda* gidersin

Yazıklar seninle olan demlere
O lâle ruhlara o gül femlere
Âşık Ömer beni salıp gamlara
Sen ağyâra varıp *kanda* gidersin (1049)

2.3.8. *kandan* “nereden”

Hakikat ehl-i uşşâka gel ey sâhib-nazar derler
Gülüşün *kandan* âfâka bize ver bir haber derler (238)

2.3.9. *kanı* “hangisi”

Kanı yâ bunca şâhânî türâba kattın ey fânî
Niçe taht-ı Süleymân'ı esip verdin yufâ dünyâ (15)

2.3.10. *kuçmak* “kucaklamak”

Kuçsam belini her gece cânân benim olsa
Bir gece degil her gece mihmân benim olsa (1175)

Başları ucunda mezar taşları
Akıttım gözümde kanlı yaşları
Sînelere yuva yapmış kuşları
Tenleri türâbı *kuçmuş* yatırlar (384)

Ol benim dildârımı kimler öper okşar *kuçar*
Didesi mekkâremi kimler öper okşar *kuçar*
Niçe eyyâm oldu aslâ bir haber gelmez bana
Gamzesi tatarımı kimler öper okşar *kuçar*
Zülf-i anber-bârımı kimler öper okşar *kuçar* (523)

2.3.11. nişe “nice”

Eski Anadolu Türkçesinde nite (ne teg) “niçin, nasıl, ne gibi”, nişe (ne işe) “niçin, nasıl, nice”, nişün (ne iş-i-n) “niçin” zarfları kullanılmıştır (Ergin, 1985: 278). Divan’da bir yerde kullanılmıştır.

Sultân Bâyezid-i Bestâm *nişe* vasfın etmeyim
Yâ Şehzâde Câmisin vasf eylemez mi bu dilim
Gûyiyâ dağ başına düşmüş Yavuz Sultân Selîm
Fâtîhi Sultân Mehemed serveri İslâmbol’un (760)

2.3.12. öndin “önce, daha evvel”

Pes ibtidâ gevher vücûda geldi
Bu dünyâdan *öndin* ol yaratıldı
Gevhere bir kerre tecellî kıldı
Ol gevherden oldu bu kevn ü mekân (1109)

2.3.13. katı “çok”

Hûn etti çeşmimi her şeb hayâlin
Gamınla hastayım arz et cemâlin
Vücûdum mülküne çeşm-i celâlin
Katı zulm eyledi emn ü emân et (109)

2.3.14. key “çok”

Cihânın zahmetin çektin bir *key* kat
Kılmayıp tâkatın kıldın ise kat
Kalbin siyâhların göz yaşına kat
Ağladıkça zemîn üzre al ayna (1253)

2.3.15. durma “sürekli, devamlı”

Durma zarfı, sahayla ilgili çalışmalarda pek yer bulamayan bir zarftır. Prof. Dr. Yakup Karasoy, yazdığı makalesinde, “Türk Dilinin tarihî dönemleri incelendiğinde pek çok konuda olduğu gibi zarf-fiiller konusunda gelişme ya da zayıflama dikkati çekmektedir. Günümüzde işlekliliğini yitirmiş zarf-fiiller

olduğu gibi yakın zamanda ortaya çıkmış genişlemiş kullanımlar da mevcuttur. ... Türkçenin zarfları arasına sahayla ilgili çalışmalarda kendine pek yer bulamamış olan durma/turma kelimesini de eklemiş bulunmaktayız” diyerek durma zarfı hakkında etraflıca bilgi vermiştir. (Karasoy 2012: 242-243).

Hicrin odu ey vefâsız *durma* cismimde yanar
Bu bana ettiğin işe ya kimin akli erer
Yâ niçe âh etmesin derdiyle bu Âşık Ömer
Vaslın ile sen beni yâ ber-murâd ettin mi hîç (137)

Hasret-i derd-ile çeşmim *durma* kan silker döker
Gûyiyâ bârân-ı rahmet âsümân silker döker
Çarh-ı gerdûnun gamından kimse hoş-hâl olmamış
Yüzüne bir an gülerse nâgehân silker döker (166)

On sekiz bin câlemi var eyledi Bârî Hudâ
Bu yedi kat yerleri Kâf üstüne kıldı binâ
Durma bular didesiyçün eyledi tashîr ona
Ayn-ı gâva karşı dâ'im bir sinek fır fır döner (204)

SONUÇ

Edebî dönemleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmak oldukça güçtür. Eski Türkçenin dil özelliklerini bilhassa Çağatay, Kıpçak ve Oğuz Türkçelerinde görmek her zaman mümkündür. Osmanlı Türkçesinde 13.-15. yüzyıllar arasında Anadolu'da gelişmesini tamamlayan Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerine de rastlamaktayız.

Bazı araştırmacılara göre Eski Anadolu Türkçesinin 11-13.yüzyıllar arasında “Karışık dilli” eserler diye tabir olunan eserlerinin verildiği dönemde de Karahanlı Türkçesiyle bağlantıların olduğu görülmektedir (Korkmaz, 1995: 268-273).

Durum böyle olunca, 17. yüzyıl Osmanlı sahası şairlerinden Âşık Ömer'in şiirlerinde de söz konusu Eski Anadolu Türkçesi dönemine mahsus ses ve şekil özelliklerine rastlamaktayız. ©

KAYNAKLAR

ŞAHİN, Hatice (2003), Eski Anadolu Türkçesi, Akçağ Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2007), Eski Anadolu Türkçesi'nde Ekler, TDK Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer-BOZ, Erdoğan (2004); Eski Anadolu Türkçesi, Gazi Kitabevi, Ankara.

ERGİN, Muharrem (1985), Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yay., İstanbul.

KARASOY, Yakup (2012); "Durma/Ṭurma Zarfı Üzerine" Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.

KARASOY, Yakup-YAVUZ, Orhan (2010), Âşık Ömer Divanı, Ocak Grafik Tasarım, Konya.

KORKMAZ, Zeynep (1995), Türk Dili Üzerine Araştırmalar, İkinci Cilt, Ankara.

TİKEN, Kâmil (2004); Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar Bağlaçlar Ünlemler ve Zarf Fiiller, TDK Yay., Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1977), Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük, İstanbul.

YASTI, Mehmet (2011), Esrârü'l-Ârifin, Giriş-İmla-Metin-Gramatikal Dizin, Aybil Yay., Konya.

YAVUZ, Orhan (2006), Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Ter-cümesi ve Dil Özellikleri (İnceleme-Gramer-Metin), Tablet Yay., Konya.